

spominja. Od Mozirske do Črne so se gnali s praznim želodcem. Ni bilo treba kaj posebnega, da so gulaž hvalili vsi od kraja, češ kaj takega pa še ne. Ali ni res vse relativno?

Tako so se naši, no, recimo še enkrat, diverzantje še in še vozili. In seveda doživeli veliko lepih trenutkov. Nato pa se je ta družba razšla. Prvi je odpovedal Srečko, ki je bil nekaj bolan na srcu, nato je Janez odšel na službeno mesto daleč stran in tam še danes opravlja svoj kirurški poklic. Franjo pa je ostal sam. Družba se je razšla, ostali pa so za vselej izredno lepi spomini na tiste lepe stare čase.

HALOZE — DOBER DAN

ERNA MEŠKO

I.

Jih poznate? O, ja. Najrevnejši in zaostali predel naše slovenske deželice. Tako mislite tisti, ki jih še niste videli, in tiste, ki ste jih zapustili, še preden so si upale vzdigniti glavo češ: tukaj smo, vaše smo, pogledjte, kaj nam je treba, ne pozabite na nas.

Če se spomnim: Ko sem jih v svojih mladih letih prvič prepotovala, mi vstaja pred očmi kopica strmih gričev, na katerih se blešče gosposke zidanice, med njimi pa skromne domačijice in še skromnejše viničarije s svojimi revnimi prebivalci. Niso se zavedali svoje revščine. Tako je pač bilo in tako je menda moralo biti. Želodec zahteva svoje — delaj ali pa bo po tebi. Pa so se tolažili s pijačo in s pesmijo. Kako lepo so peli! Neverjetno, kako čisti glasovi. Nisi se mogel načuditi in ne naslišati.

In danes? Zamikalo me je, da grem in pogledam.

Bilo je že sredi nedeljskega popoldneva, ko sem v Ptuj vstopila na avtobus, ki pelje v Veliko Varnico in dalje v Trakoščan. Očarala me je lepa vožnja med sočnim zelenjem in ko smo zavili čez Dravinjo, sem se spomnila svoje nekdanje poti v Solčavo. Čez pol ure privozimo v Leskovec, v haloški center. Presenetile so me lepe stavbe. Saj so Haloze vendar revne! Predstavljala sem si, da bodo tudi javna poslopja v tem znamenju. Zmotila sem se. Poiščem svoje dobre znance, ki žive v župnišču. Na dvorišču najdem gospodinj, župnikovo sestro Trezo, ki je pravkar spustila na pašo svinje, češ, rada jih spusti na prosto, tak lep dan je, naj se malo »nalečejo« (naletajo, naskačejo). Zelo se me je razveselila. Presenetila sem jo. Že davno sem ji obljubila, da pridem pogledat, kako in kje živi. V lepi, prostorni kuhinji me prijazno pozdravi 15-letna nečakinja Dominka. Ker je vedela, da sem »planinske sorte«, mi kar precej potoži, da je naslednji dan nameravala s skupino mladih na Triglav, sedaj se pa tako slabo počuti, ima vročino (najbrž od samega zburljivega pričakovanja), ne ve, kaj na stori. Svetovala sem ji, naj kar lepo doma ostane, saj je še tako mlada, da bo vse to še lahko doživela. Menila sem, da je spričo njene nežnosti čisto prav, če ne gre za začetek na tako naporno turo. Potolažila sem jo in obljubila, da dobi v spomin na to bolečo odpoved lepo planinsko knjigo. Res sem ji pozneje prinesla Jake Čopa čudoviti »Raj pod Triglavom« s posvetilom: »Kogar so gore zasubile, ostane njihov za vselej!« Kako se ji je vse nasmejal! Medtem vstopi in veselo pozdravi gospodar župnik Mirko Štabuc — duhovnik delavec. Tako namreč sam sebe imenuje. Prvi je imel tukaj hribovski traktor, prvi naredil vinograd na terase. S traktorjem dela sam, ker se boji, da bi se komu drugemu zgodila nesreča. Potrudil se je, da so dobili nekaj kilometrov asfalta in gramoz za hribovske klance. Pohvalno se je izrazil o odnosih s ptujsko občino in s člani domače krajevne skupnosti. Vedno je pripravljen pomagati v stiski, pa naj potrebuje pomoč človek ali živinče. Komaj sva začela govoriti, je pripomnil: »Škoda, škoda, da je bil včeraj tak naliv, pošteno je zmeščal vse naše ilovnate klance, da z avtom nikamor ne moreva. Rad bi te peljal po teh naših haloških gričih, da bi videla, kako tu ljudje žive, kako spravljajo krmo v teh strminah. Moraš še priti, da ti vse to pokažem.« Tako sva se zmenila, da pridem prihodnji petek. Treza je hitela s postrežbo, ura pa je neusmiljeno priganjala. Morala sem se posloviti. Mirko me je pospremil na avtobusno postajo. Spotoma je pozdravljal prijazne obraze, se nasmejal temu, spregovoril dobro besedo z drugim, videla sem, da je z vsemi prijatelj.

Prišel je petek, kazalo je, da bo lep sončen dan. Pa pride dostikrat drugače, kot si želimo. Lilo je kot iz škafa. Vseeno sem se popoldne odpeljala z avtobusom v Zgornji Leskovec. Požrtvovalni Mirko je predlagal, da me kljub dežju potegne s svojim volkswagenom, ki je videti, kot bi ga kovač naredil, na 306 m visoki Strmec. Medtem je iz gozda prišla gospodinja Treza. Smeje je povedala, da je našla samo nekaj lisičk, jurčki tu ne rastejo, pač pa je ustrelila zajca, ko se je po tretji nogi dričala po strmini. Mirko ji je naročil, naj pripravi za večerjo »gibánce«, pečene v krušni peči. Pojasnjevala sem mu, da je s tem preveč dela, on pa je zatrjeval, da Treza rada peče, saj je za krajevno veselico en sam večer spekla 48 haloških gibanic, urna je pa tako, da bo kljub temu vse postorila pri živini. Odpraviva se torej na Strmec. Pridruži se nama še prijatelj Marijan in že se peljemo po strmem, dobro posutem klancu navzgor mimo velikega vinograda. Obdeluje ga 78 let stara žena, ki sta ji nekoč zmrznili nogi. Zdaj hodi nekako po kolenih, dela pa vse sama. Tudi koplje v goricah. Blizu tam me zamika zelo lepa kmečka hišica s skrbno urejenim okoljem. Izvem, da tudi tu živi 80 let stara ženica, ima pa tako dobre vnuke, da jo redno obiskujejo in ji vse naredo, česar sama ne more.

Bližamo se hudi strmini. Resnično me je strah, če bo šlo. Mirko pritisne na plin in že drvim kot raketa proti vrhu. Obenem nam pojasni, da je taka brzina potrebna, sicer lahko začnemo drseti nazaj. Ko izstopimo, mi pokaže močne zimske gume, češ, zanesljivo so, nič se nam ne more zgoditi. Zdaj z avtom ne gre več, smo pa že skoraj na vrhu. Mirko še pripomni, »da je ta cesta v primeri z drugimi cestami, koder vozi, kar dobra. Če gredo po mrliča, ima šef KS Zg. Leskovec vrata malo odprta, da bi skočil iz avta, preden bi se potočila v grabo. Ko sva se nekoč po taki nevarni vožnji pripeljala v dolino, me je prosil za cigareto. Pa ni kadilec. Take so ‚centralne Haloze‘.«

Vreme se je zboljšalo. Prenehalo je deževati in tudi oblačnost ni bila prehuda, da smo vseeno imeli še kar dober razgled v bližnjo okolico, ki je od tu zelo lep. Na vzhodu vidimo Ravno goro, ki je že na Hrvaškem. Desno od nje je Sv. Avguštin s 506 m n. v. Haložani ga posebno radi obiščejo ob žegnanju. Takrat pride tja do 5000 obiskovalcev. Gostilne tu gori ni. Kmetje pripeljejo vsak svoj sodček vina, tega potem točijo in prodajajo. Pravijo da take dobre volje ni nikjer na veselici, kot je tu gori.

Desno za Avguštinom je široka Brezova gora, tudi že na Hrvaškem, pred njo pa na »gorski planoti« Čerinov grad, blizu njega kapelica. Iz nje je nekoč držal podzemeljski hodnik naravnost v grajsko klet. Stanovalec tu ni več, posestvo je družbena last. V krogu naprej se razprostira Majski vrh, nato Dravinjski vrh. Vidimo Žetale, Podlehnik, Majšperk, Stoperce. Na severu leži rodovitno Ptujsko polje, iz katerega štrli v nebo visoki dimnik Tovarne aluminija v Kidričevem. Ker je bila vidljivost slaba, ne morem naštevati vsega, kar se ob jasnem vremenu vidi. Moram pa posebej omeniti Ptujsko goro kot zadnji obronek in biser Haloz. Tam stoji znamenita romarska cerkev, ki ima med spomeniki gotske umetnosti na Slovenskem nedvomno prvo mesto. Cerkev so postavili plemiči. Vse kaže, da so bili poleg drugih plemiških rodbin prav ptujski gospodje tisti, ki so se morebiti iz neke zaobljube odločili za tako imenitno cerkev in jo tako bogato opremili. Gradnjo je dokončal Ptujčan Bernard III. v zadnjih letih pred 1400. Množica kamnitih plastik pa je bila ustvarjena v naslednjih dveh desetletjih. Iz enega kosa je izdelana čudovita reliefna podoba Marije zavetnice s plaščem, pod katerim se stiska 81 ljudi. Danes stoji v nastavku glavnega oltarja, bila je narejena okoli leta 1425. Med množico upodobljenih pod Marijinim plaščem so zgodovinske osebnosti iz začetka 15. stoletja: Celjski grofje, Ptujčan Bernard III in njegova žena Valburga (celjska), bosanski kralj Tvrtko in ogrski kralj Sigismund. Če je res, pravi znanstvenik dr. Marijan Zadnikar, da gre za portretne upodobitve, bi bil pomen tega reliefa na evropski ravni, saj bi bil eden najzgodnejših primerkov realističnega kiparstva. Velika dragocenost so tudi mogočne freske, ki so jih ponovno odkrili šele leta 1948 v kapeli sv. Križa pod korom. Tam sta v drobnih podobah naslikana tudi naročnika in plačnika te slikarije: župnik Matija iz Sv. Vida ob Dravinji in kaplan Nikolaj, prvi stalni duhovnik pri tej cerkvi, ki je umrl leta 1424.

In še in še bi lahko naštevala umetnine, a to ni namen tega sporočila iz Haloz. Povem naj samo še to: Dr. France Stelč je bil prepričan, da Slovenci nimamo spomenika, ki bi se po bogastvu svoje problematike in po umetniški kvaliteti kosal z božjepotno cerkvijo na Ptujski gori. Pridite in se prepričajte sami! In ko boste prijetno utrujeni po ogledu tolike umetnosti, se sprehodite po mehki trati okoli cerkve, ki jo obrobja mogočno obrambno obzidje in jo zagrinjajo stare košate lipe. Oči se vam bodo napile lepega razgleda na vse strani, srce pa bo za eno srečno doživetje bogatejše.

Tudi v današnjem času Prekmurci, Prleki in sploh Štajerci radi poromajo semkaj. Spomnim se časov, ko smo ustanavljali kmečke obdelovalne zadrage. Kakor na filmskem traku gredo mimo mojih oči vse mogoče težave in nesoglasja tistih, za kmeta tako bolečih časov. Na smeh pa mi gre (mogoče se boste smejali tudi vi, ki to berete), če se spomnim na naslednji dogodek: Bilo je 28. 6. 1949. Na ta dan se je v naši vasi ustanovila kmečka obdelovalna zadruga. Pod veliko jablano na našem dvorišču so se

Kreda nad Planino v Lazu

Foto Marijan Lipovšek

zbrali združniki. Na dnevnem redu je bila tudi izvolitev predsednika KOZ. Za to funkcijo so predlagali mojega moža. Ker je bil zadolžen že z vrsto raznih družbenih dejavnosti in bil tudi predsednik KLO, pri naši hiši nikoli ni bilo miru pred ljudmi. Če ni bil sestanek, je bila pa seja, na srečo večinoma po večerih. Najbolj pa so mi šli na živce razni aktivisti, ki so dan za dnem prihajali z različnimi organizacijskimi navodili in zahtevami sredi našega dela. Zgodilo se je, da je mož imel na dvorišču že naprežene konje, da bi šel orat, pa sta prišla ponj dva aktivista iz Ljutomera — in so morali konji dve uri čakati na orača. In zdaj naj bo ta orač še predsednik KOZ! Saj mora grunt propasti. Pa sem si mislila: ne, to pa ne, le volite predsednika, jaz pa grem z deco na Ptujsko goro prosit, da mož ne bi bil izvoljen. Vedela sem, da je cerkev že dalj časa zaprta, a to me ni motilo. Najmlajšo sem po dolgi prašni cesti nesla na hrbtu in tako smo srečno prispeli do cerkve na Gori. Skozi ključavnico smo pozdravili Marijo in ji zaupno povedali, kaj bi radi. Potem pa smo posedli po lepi trati ob cerkvi, pojužinali, se počteno odpočili in krenili proti domu. Ko pridemo domov, mi mož takoj pove, da se je vse dobro izteklo: »Veš, ko ljudje le niso hoteli odstopiti od svoje želje, sem jim rekel: 'Po zakonu tem in tem, člen ta pa ta, Uradni list št. toliko pa toliko, z dne tega in tega, ne morem biti predsednik.' Nobeden ni ugovarjal, nato pa so izvolili drugega predsednika. Vse te številke sem si izmislil, povedal pa sem vse zelo resno in so mi verjeli. No, pa le niste zaman romali.« Zapisala sem tako, kakor je bilo.

Nekoč so Ptujski gori pravili Črna gora. Bajje je takrat, ko so Turki hoteli napasti Ptujško goro, legla tako gosta, črna megla, da Turki Ptujške gore niso našli. Po tej megli je cerkev ostala črna.

Na Ptujško goro je cesta asfaltirana. Iz Ptuja vozi tja avtobus vsako uro. Za Haloze so avtobusne zveze dobre. Od Ptuja do Leskovca je asfalt, le čez Varejski breg še ne. Dela se vinska cesta: Borl—Cirkulane—Leskovec—Podlehnik. Po haloških gričih pa najbrž še dolgo ne bo asfalta, ker je zaradi slabega terena gradnja zelo težka in draga. Največji haloški problem je voda in deloma elektrika. Sicer pa že na prvi pogled opazimo, da o kakih očitnih revščini ni govora. Izjema je del strmega Gruškovja, na katerem dobesedno ni več prebivalcev. O njih pričajo samo še prazne hiške, vinograde in njivice pa pogozdujejo. Prebivalstvo se je zaposlilo v industriji pa tudi v tujini. Doma ni stalne zaposlitve. Vidimo tudi izredno dosti vikendov, ki so postavljeni na vinogradniških parcelah, za katere se družbeno gospodarstvo ni zanimalo.

Ko so v Pokrajinskem muzeju v Ptuju odprli oddelek velike etnološke zbirke, kjer vidite v naravnih velikosti staro kmečko vas, mi je rekla ravnateljica: »Haložane so že

tako vsega vrednega starinskega oropali razni prekupčevalci, naj imajo vas vsaj v muzeju, da bodo videli, kako je bilo nekoč.« Res si je vredno ogledati to edinstveno etnološko zbirko. Muzej je odprt vsak dan — razen v ponedeljek, od 8 do 18. Nameščen je v 300 let stari grajski žitnici v 3. nadstropju. Velike zasluge za to postavitev ima nekdanja ravnateljica dr. Štefka Cobelj.

Haložani so zelo gostoljubni. Tujec ali domačin — ni važno, ponudijo ti kražlo (kozarec) vina. Za svežo pitno vodo je pa težko, daleč je, z brega morajo ponj v grabo.

Izmed KS je najpomembnejša Cirkulane (Sv. Barbara). Tu je bil tudi rojen rektor mariborske univerze dr. Vladimir Bračič, ki je bil pri partizanih politkomisar. Slovenci, zlasti še Haložani, smo na svojega rojaka lahko ponosni. Prva enota NOV, ki je prišla v Ptuj, 10. maja 1945, je bila Haloška četa.

Ko tako potujemo skozi Haloze, vidimo, da je bilo že mnogo storjenega za njegov napredek. Za kmečki turizem zazdaj tu še ni zanimanja. Cela truma gričev z gozdovi, goricami in pivnicami pa prijazno vabi: Pridi, dobri gost!

Iz vsega srca: Srečno, Haloze! Pa na svidenje!

PRAH Z MAKEDONSKIH CEST

(Od Gevgelije do Prištine)

EDO TORKAR

Pravzaprav je bil moj prvotni načrt tak, da bi prepešačil vso Jugoslavijo od Gevgelije do Jesenic. Računal sem, da bom za ta pohod porabil dva meseca. Da bi imel med potjo s čim tolažiti želodec, sem razprodal vso svojo smučarsko, fotografsko in tehnično opremo — razen pisalnega stroja, seveda. Tega imam še zdaj in z njim zdaj pišem tole reportažo.

Toda načrti so eno, stvarnost pa drugo; hoditi s petnajstkilogramskim nahrbtnikom na ramenih po cesti kajpak še zdaleč ni ista stvar kot sedeti doma v fotelju in drseti s prstom po zemljevidu. In tako sem svoj podjetno zastavljeni načrt izpolnil le četrtninsko. Namesto dveh mesecev sem bil na poti štirinajst dni, namesto do Jesenic, sem prišel do Prištine. — No, še zmeraj bolje kot nič.

Že prvi dan — vročina vse hujša, nahrbtnik vse težji

Ko sem po dolgi in enolični vožnji z vlakom prišel v Gevgelijo, sem šel seveda najprej v kolodvorsko restavracijo na kosilo, potem pa sem si v najbližji trgovini kupil dva kilograma pomaranč, v dobri veri, da me bodo vsaj do večera varovale pred žejo: da mi ne bo treba piti vode iz kakršnih sumljivih vodnjakov in namakalnih kanalov.

Ta prvi dan sem prehodil petindvajset kilometrov poti. Pešačil sem po stari makadamski cesti ob levem bregu Vardarja, kjer ni bilo avtomobilov, le tu in tam kakšen kmet z oslom ali mulo na povodcu. Ljudje, ki so me srečavali, so me začudeno gledali, ker se jim je najbrž zdelo smešno, da prenašam prtljago na hrbtu, ko pa je vendar povsod polno živali, ki so ustvarjene zato, da delajo namesto človeka. Sčasoma pa se je moje početje že meni samemu zazdelo prismojeno. Sonce je neusmiljeno pripekalo, hrbet se mi je krivil pod težo nahrbtnika, pojedel sem že vse pomaranče, usta pa sem imel še vedno suha od žeje. Ves zbit sem legel v senco prvega drevesa ob cesti, pcložil nahrbtnik pod glavo in zadremal.

Kako sem v Miravcih kupoval mulo

Prvo, kar mi je prišlo na misel, ko sem se zbudil, je bilo: »Dovolj mi je tega garanja. Nabavil si bom mulo ali osla!«

Zvečer sem prišel v Miravce, veliko vas v vzhodju Visoke Čuke. Že iz prve hiše ob cesti je priteklo neko dekletko, z žarečim smehom na obrazu in s polnim vrčem hladne vode v rokah. Ko sem prvega izpraznil in napolnil z njim čutarico, mi je prinesla drugega. »Če so vsi Makedonci tako prijazni kot tale deklica, potem mi ne bo težko napraviti dobre kupčije,« sem si mislil.

Pri vodnjaku sredi vasi sem se slekel do pasu in izmil iz kože znoj in cestni prah, potem pa sem sedel k edini prosti mizi v edini vaški gostilni in naročil večerjo. Tele-